

Éltető Andrea

SPANYOL GAZDASÁGI HELYZETKÉP ÉS A VÁLSÁGKEZELÉS TAPASZTALATAI

Előszó

Az Európai Unió déli perifériája 2010-től került igazán mély gazdasági válságba. A görög adósságválság megrengette a nemzetközi befektetők bizalmát más déli tagállamok iránt is. Spanyolország adósságfinanszírozása is egyre nehezebbé vált, s eközben a gazdaság szinte minden területén sokasodtak a problémák, magasra emelkedett a munkanélküliek száma.

Spanyolországban tehát a válság sokáig és jelentősen éreztette hatását, a beruházások és a fogyasztás nem nőtt, a termelés zsugorodott. 2008 óta először végre 2013 második felében nem csökkent a GDP, kismértékű növekedés volt tapasztalható. A munkanélküliség tovább nőtt, de e növekedés üteme valamelyest lassult. A lábadozás jelei tehát talán mutatkoznak, de a beteg még nagyon gyenge. A következőkben bemutatjuk a spanyol gazdaság jelenlegi helyzetét, különös tekintettel a két legproblémásabb területre, a bankszektor és a munkaerőpiac állapotára, valamint az egyedül pozitívan teljesítő külgazdaságra.

Makrogazdasági helyzetkép

2014 elején a Spanyolországra vonatkozó makrogazdasági előrejelzések derülátóbbak voltak a szokásosnál. Az IMF januárban az előző év októberi prognózisához képest (0,2%) feljebb, 0,6%-ra jósolta a spanyol GDP éves növekedését 2014-re¹. Ennek indoklása az volt, hogy a fellendülés előtti fékek elhárultak és a konszolidáció jó úton halad. A JP Morgan bank hasonlóképpen pozitív kilátásokkal kecsegtetett.² Az Európai Bizottság és a hazai előrejelzések is a korábbinál nagyobb, 1 százalékos növekedéssel számolnak (European Commission, 2014, Funcas, 2014).

¹ http://elpais.com/elpais/2014/01/21/inenglish/1390321137_541209.html

² <http://estaticos.expansion.com/opinion/documentosWeb/2013/01/10/jpmorgan.pdf>

Valóban, 2013-ban pozitív irányú elmozdulás történt néhány területen. Mint ahogy azt a Bizottság ősszel készített „Alert Mechanism Report”-ja is megállapítja (European Commission, 2013), leginkább a folyó fizetési mérleg javulása tekinthető ennek, továbbá az is jó, hogy folytatódik a háztartások és a vállalatok adósságleépítése. Javult a bérversenyképesség is. Mindazonáltal a makrogazdasági egyensúlytalanságot jelző eredménytáblát („scoreboard”) tekintve a spanyol gazdaság legkomolyabb problémái fennmaradtak: a magas államadósság, negatív nettó befektetői pozíció és a magas munkanélküliség³. A spanyol nettó nemzetközi befektetési pozíció (NIIP, a nem rezidensekkel szemben fennálló pénzügyi követelés és tartozás-állomány egyenlege) is tükrözi az eladósodást. A NIIP-re vonatkozóan egyébként az EU Makrogazdasági Egyensúlytalansági Eljárása -35 százalékban határozta meg a határértéket⁴. A spanyol NIIP 2000-ben volt utoljára e határérték körül, azóta folyamatosan romlott, s az Eurostat adatai szerint 2012-re elérte a GDP -91,4 százalékát.

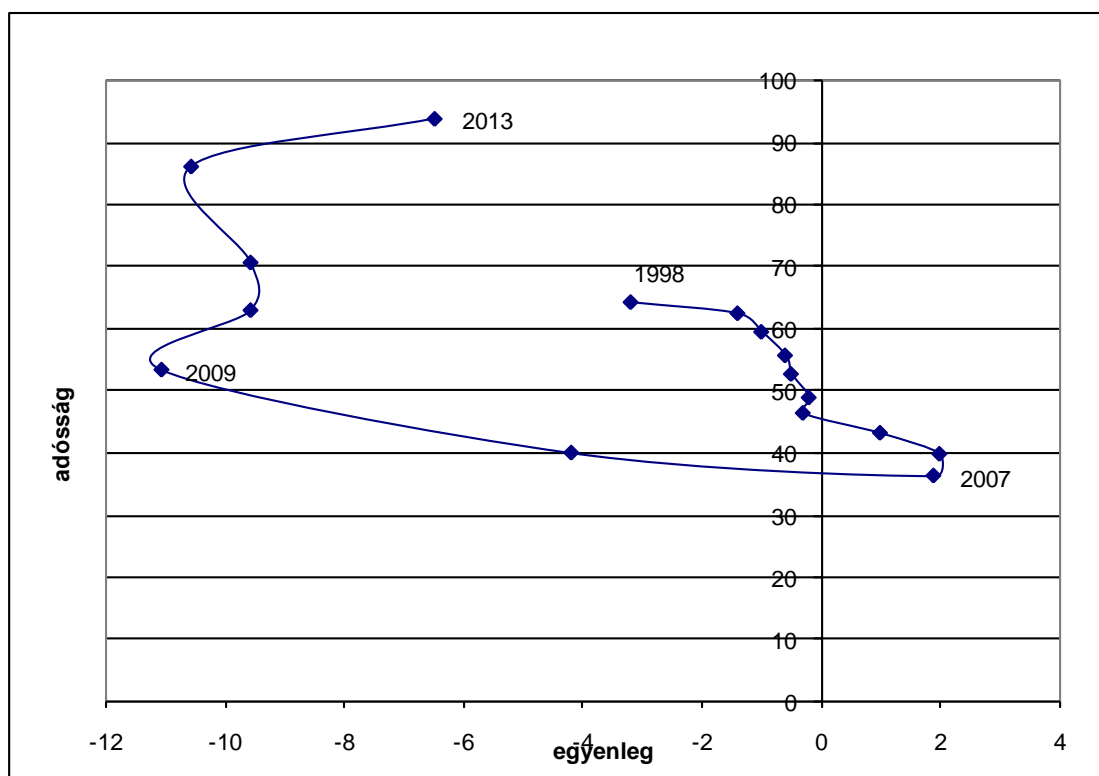
A spanyol államháztartási hiány lassanként csökkent a 2009-es csúcsról, az államadósság viszont folyamatosan nő (1. ábra). Mindeközben a stagnáló gazdaság miatt az államháztartás bevételei 2007 és 2012 között 13,4%-kal csökkentek, kiadásai viszont 19,2%-kal nőttek. A kiadások növekedése a megugrott munkanélküliség és az öregedő népesség (nyugdíj kiadások) következménye. A spanyol kormány eddigi nyugdíjreformja nem tűnik elégségesnek és további reformok szükségesek az adózás terén is.

A spanyol kormány 2013 májusában a korábbi tervekhez képest két év haladékot kapott az Uniótól, vagyis csak 2016-ra kell 3% alá szorítaniuk az államháztartási hiányt. Cserébe viszont részletes konszolidációs terveket kért a kormánytól a Bizottság. Az államháztartás hiánycélja 2013-ra a GDP 6,5%-a volt, de elemzők szerint a végleges adat ennél magasabb lesz. Az államháztartás három fő területe egyikét sem könnyű rendbe tenni: a központi kormányzat, az autonóm régiók és a társadalombiztosítási rendszer is egyensúlytalanságokkal küzd.

³ http://ec.europa.eu/economy_finance/indicators/economic_reforms/eip/sbh/index.cfm

⁴ A riasztási mechanizmusról szóló jelentés a Stabilitási és Növekedési Egyezmény megújítását, illetve kibővítését szolgáló hatos jogszabálycsomag 2011. december 13-i hatálybalépésének a következménye. A makrogazdasági egyensúlyhiányok megelőzésére és kiigazítására (Macroeconomic Imbalance Procedure) létrehozott új felügyeleti eljárás beleilleszkedik az európai szemeszterbe, s első lépése az egyensúlyhiány korai felismerését és nyomon követését megkönnyíteni hivatott riasztási mechanizmus. Ez több külső és belső versenyképességi makrogazdasági mutatót tartalmazó értékelő táblát (scoreboard) ad a tagállamokra nézve. A mutatók legtöbbször három éves átlagot, vagy korábbi évekhez viszonyított csökkenést fejez ki. Adatok elérhetők: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/excessive_imbalance_procedure/imbalance_scoreboard.

1. ábra: Az államadósság és az államháztartási egyenleg alakulása 1998-2013

Forrás: Eurostat

A központi kormányzat 2012 évi államháztartási deficitjének végleges száma a GDP 4,24 százaléka lett. 2013-ban az általános hozzáadott érték adóbevételek nőttek, de a személyi jövedelem adóból származó bevételek csökkentek, a hiány így a GDP 3,8%-a lett az előzetes számok szerint. Az autonóm régiók 2012-ben komoly konszolidációs erőfeszítéseket tettek, de továbbra is jelentős különbségek vannak közöttük. Ezt felismerve a spanyol Pénzügyminisztérium 2013-ban már különböző hiánycélokat állított fel számukra. Valencia, Murcia, Katalónia és Andalúzia mutatta ki a legnagyobb hiányt 2012-13-ban, nekik lesz a legnehezebb 2014-ben a konszolidáció.

A társadalombiztosítás bevételei a válság következtében radikálisan csökkentek, 2008-hoz képest 2012-ben 10,6 milliárd euróval kevesebb járulékbefizetés történt. Ugyanakkor nőttek a munkanélküli segélyek és nyugdíj kifizetések, s összességében a szociális kiadások 24,7%-kal emelkedtek (López-Jiménez, 2013). 2010 óta már a társadalombiztosítási tartalék alapból fizetik a nyugdíjakat, de ha ez az eddigi ütemben folytatódik tovább, akkor a tartalékok 2019-re kimerülnek. Ezért a kormányzat 2011-ben, három évtized különféle kisebb reformjai után döntött a nyugdíjkorhatár fokozatos felemeléséről (2027-ig 67 évre), a nyugdíjszámítási periódus 15-ről 25 évre emeléséről és a nyugdíjak fogyasztói árindexhez kötöttségének megszüntetéséről. Ugyanakkor további reformok szükségesek, hiszen előrejelzések szerint a jelenlegi 9 millióról 15 millióra nő a nyugdíjasok száma 2050-re, miközben a munkaképes korú lakosság nagyjából ugyanannyi marad.⁵ A kormány megbízásából szakértői javaslat készült az ún. „fenntarthatósági tényező” bevezetéséről a nyugdíjrendszerbe, ami kettős mechanizmuson alapul. Az egyik a „generációs kiegyenlítő tényező”, mely szerint a várható élettartam növekedése negatív előjellel beépül a nyugdíjak számításába, a másik pedig az

⁵ <http://www.voxeu.org/article/sustainability-factor-spanish-pensions>

„éves újraértékelési tényező”, ami figyelembe veszi a társadalombiztosítási rendszer bevételeit és kiadásait. Parlamenti és társadalmi vita előtt áll még a javaslat, de ha a fenntarthatósági tényező beépül a nyugdíjrendszerbe, akkor talán a nyugdíjreform befejeződik (Herce, 2013).

A spanyol államadósság 2013-ban a GDP 93,7%-a volt, első alkalommal magasabb, mint az eurózóna átlaga.⁶ Az államháztartás adóssága előrejelzések szerint 2016-ig még nőni fog. Az autonóm régiók eladósodottságának kezelésére a spanyol kormány 2012 júliusában létrehozott egy 18 milliárd eurós Regionális Likviditási Alapot, amiből a megszoruló régiók segítő hitelt kérhetnek. Az alapot az Állami Hitelintézet kezeli, tőkájének egyharmadát a spanyol szerencsejáték vállalatától (lottó) csoportosítják át. A hitel feltétele a szigorú ellenőrzés és a tervek nem teljesítése esetén a spanyol kormány beavatkozhat az adott régió költségvetésébe. A Regionális Likviditási Alapból kilenc régió már támogatásban részesült (Éltető, 2012).

A spanyol államadósságban jelentős (55%) volt a külföldiek szerepe 2010-ben. Ez 2012-ben az ország iránti bizalommal együtt csökkent (35-ra), majd 2013 második felében ismét nőtt, 43,7%-ra⁷. A jelentős külföldi eladósodás finanszírozása nagyobb probléma mint a hazai kezekben levő nagy államadósságé. (Olaszország esetében például ezért nem kellett „mentőcsomag”). Az utóbbi esetében az országon belüli újraelosztás arányai változnak meg, ha nőnek a kamatok, de a külföld felé adósodás esetén a kormány erőforrásokat visz ki az országból, ahol az általános jólét csökken (Gros, 2013). A hazai eladósodottság csökkentésére a kormány általában vagy újabb adókat vet ki, vagy „elinfalja” az adósságot. Spanyolország esetében az adókiadás megtörtént, az infláció viszont alacsony (a fogyasztói árindex 2013 folyamán hónapról hónapra csökkent, a az év végén történelmi mélységben, 0,3%-on állt)⁸.

Összességében véve ahhoz, hogy Spanyolország elérje a 2008 eleji GDP-je szintjét optimista becslések szerint is még legalább három év szükséges (Álvarez et al., 2014). A GDP-hez egyre növekvő mértékben járul hozzá a kivitel, ami egyrészt a belső tényezők gyengülkedésére utal, másrészt az export bővülésére.

Külgazdasági szektor

A spanyol kivitel három éve rendületlenül növekszik. A spanyol gazdasággal foglalkozó elemzések egyöntetűen az exportot nevezik meg, mint a lassanként beinduló növekedés motorját. A spanyol áruk és szolgáltatások kivitele 2008 óta 21%-kal nőtt, s immár a GDP 34 százalékát teszi ki 2013-ban (a korábbi 25 helyett)⁹. A spanyol export az Uniós tagállamok felé is bővült, de még nagyobb ütemben nőtt az EU-n kívüli országok felé (2. ábra).

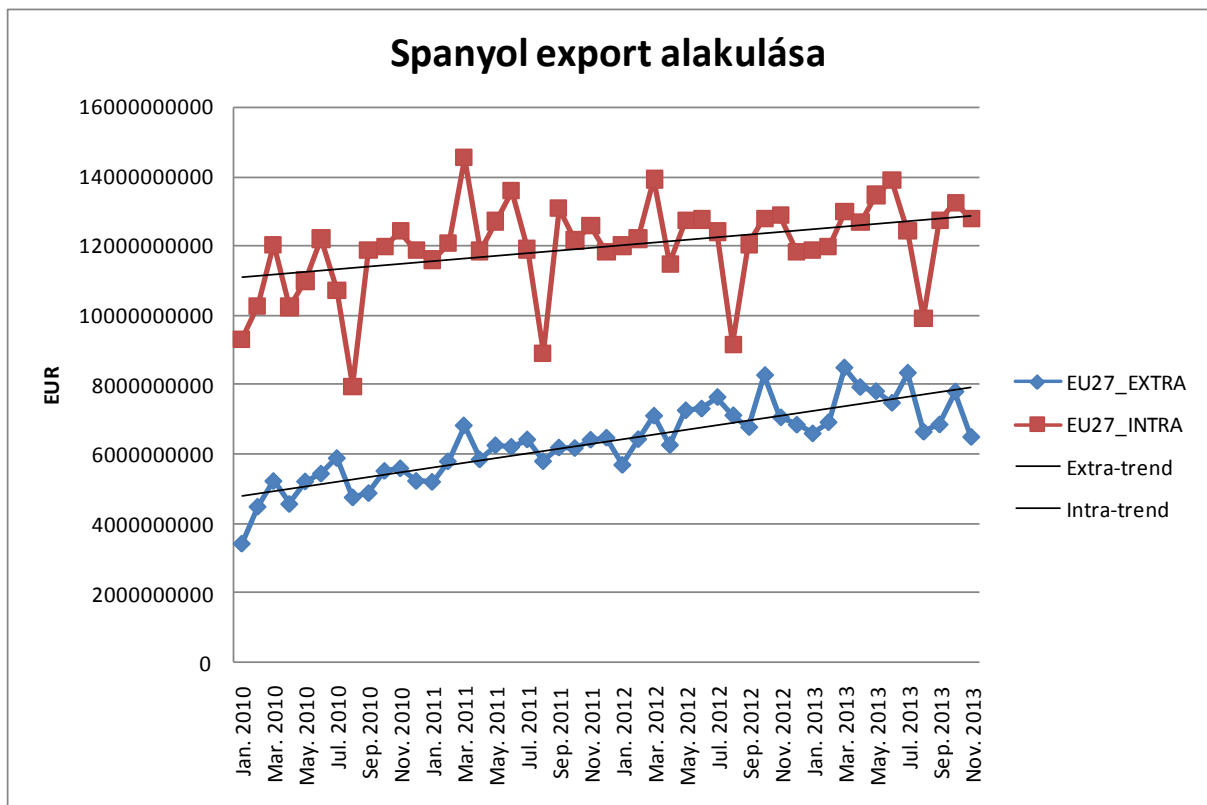
⁶ http://economia.elpais.com/economia/2014/02/17/actualidad/1392627220_817904.html

⁷ A spanyol jegybank adatai szerint.

⁸ Spanyol Statisztikai Hivatal adatai: <http://www.ine.es/daco/daco42/daco421/ipc0114.pdf>

⁹ Chislett, 2013.

2. ábra: A spanyol kivitel az EU és nem EU térségek felé

Forrás: Eurostat

Spanyolország legfontosabb exportpiaca még mindig Franciaország, Németország, Olaszország és Portugália, de az 1. táblázatból látszik, hogy a hagyományos célországok aránya csökkent a kivitelben, és nőtt például Marokkó, Törökország, Algéria, Kína, Svájc aránya. Az EU27 részesedése a kivitelben 63,5 százalékra csökkent öt év alatt. Más tagállamokhoz hasonlóan Spanyolország esetében is van tehát egy bizonyos „kifelé fordulás” az Európai Unióból a válság hatására.

Az exportáló spanyol vállalatok száma 10%-kal nőtt 2010-2012 között, 2007 óta pedig 40%-kal (IMF, 2013). A multinacionális cégeken kívül a kisebb vállalatok is keresik a lehetőségeket Latin-Amerika, Afrika, sőt Ázsia felé is. Sőt, az adatokat jobban megnézve kiderül, hogy igazán a kisebb, „szerencsét próbáló” exportőrök száma emelkedett, mert az évi 50 ezer euró felett exportáló vállalatok száma csak 3,8%-kal nőtt meg 2007 és 2012 között (García-Canal, 2013). A rendszeresen exportáló vállalatok köre viszont nem bővült. A kivitel volumenét, értékét tekintve a vállalati szerkezet koncentrált. Az igazán nagy exportőr spanyol vállalatok száma mindössze 4777 és ezek teszik ki a kivitel 86 százalékát¹⁰. Ezek a nagyvállalatok pár ágazatból kerülnek ki: autóipar, üzemanyag, acélipar és vegyipar. Ezek közül a legfontosabb az autó és autóalkatrész szektor ahol számos multinacionális leányvállalat található. A legtöbb ágazatban van tehát pár sikeres és produktív vállalat, akik a spanyol kivitel motorjai, s emellett számos kis és középvállalat próbálkozik a külföldön kisebb tételben és eseti jelleggel. A spanyol kivitel több mint egyharmada a globális értékláncokon belül termelt ipari félkész termék, alkatrész (Chislett, 2013).

¹⁰ García-Canal, (2013)

1. táblázat: A spanyol kivitel földrajzi megoszlása (%)

	2007	2012
Franciaország	18,82	16,29
Németország	10,76	10,63
Olaszország	8,91	7,48
Portugália	8,66	7,05
UK	7,73	6,34
USA	4,00	3,92
Hollandia	3,27	3,11
Belgium	2,82	2,79
Marokkó	1,61	2,29
Törökország	1,58	2,06
Svájc	1,29	2,01
Kína	1,14	1,65
Lengyelország	1,32	1,56
Algéria	0,73	1,50
Mexikó	1,70	1,42
Oroszország	1,12	1,28
Brazília	0,70	1,22
EU27_EXTRA	29,23	36,43
EU27_INTRA	70,77	63,57

Forrás: saját számítások az Eurostat adatai alapján

2. táblázat: Főbb termékcsoportok aránya a spanyol kivitelben (2012, százalék*)

	EU-ba		EU-n kívülre
Közúti járművek	17,67	Kőolaj termékek	14,25
Gyümölcsök, zöldségek	7,86	Közúti járművek	8,68
Kőolaj termékek	6,29	Gyógyszerek	5,25
Gyógyszerek	4,20	Általános ipari berendezések	4,78
Villamos gépek, alkatrészek	4,12	Vas és acél	4,13
Vas és acél	3,59	Villamos gépek, alkatrészek	3,39
Ruházati termékek	3,49	Áramfejlesztő berendezések	3,23
Egyéb fémtermékek	3,21	Ruházati termékek	3,19
Áramfejlesztő berendezések	2,82	Egyéb szállítóeszközök	3,11
Általános ipari berendezések	2,68	Nemfém ásványi feldolg. Termékek	2,89

*Az adott földrajzi csoport felé irányuló teljes export százalékában

Forrás: saját számítások az Eurostat adatai alapján

Az EU-ba és az EU-n kívülre irányuló spanyol export áruszerkezete némileg eltér, de nem jelentős mértékben (2. táblázat). A főbb kiviteli árucsoportok nagyjából ugyanazok, csak arányuk más. Az EU-n kívülre a legnagyobb exporttermék a finomított kőolaj (az EU-n kívüli kivitel 14 százaléka) ezen kívül a közúti járművek, gyógyszeripari termékek és különféle gépek, berendezések jelentősek. Az EU-ba szállított legfontosabb termékcsoport a közúti járművéké (17,6%) s ez egyébként 2007-ben még 25% volt, tehát a válság nyomán súlya visszaesett. 2007-hez képest nőtt viszont a finomított kőolajtermékek aránya az EU-ba irányuló exportban (2%-ról 6,3%-ra). Jelentős, második legfontosabb export termékcsoport még a zöldség-gyümölcs, ami az Unión kívüli főbb kiviteli termékek között nem is jelenik meg.

Ahhoz, hogy a spanyol kivitel hosszabb távon is a fellendülés motorja legyen, a vállalati versenyképesség tartós javulása kellene. Pozitív jelenség, hogy a vállalati nemzetköziesedés folyamata erősödött és a spanyol gazdaság versenyképessége nőtt az egységnyi munkaerő költségek tekintetében. Kérdés azonban, hogy a hazai piachoz szokott kisebb vállalatok tartósan meg tudják-e vetni lábukat idegen területeken. Húsz év mutatói alapján az exportáló spanyol vállalatok több tekintetben különböznek a nem exportálóktól, az exportőrök termelékenyebbek, több bennük a külföldi tulajdon, több magasan szakképzett munkaerőt alkalmaznak és kevésbé eladósodottak, mint a nem exportálók (Correa-López-Doménech, 2012).

A spanyol termékek relatív kis része magas technológiájú. A spanyol K+F-re fordított állami kiadások évtizedek óta a GDP 1,3 százaléka körül mozognak, és a közoktatási mutatók tekintetében sem tartozik az ország az Unió legjobbjai közé. Egyesek szerint tehát Spanyolország lesz az EU középkategóriás termékeinek termelési központja, az „eurózána Kínája” (Artus, 2013). Talán ebbe az irányba mutat, hogy 2013-ban a külföldi működő tőke befektetések megélnékültek, számos autóiipari multinacionális cég (Ford, Iveco, Seat, Nissan, Mercedes, Peugeot) bejelentette spanyol végeinek további fejlesztését összesen 3 milliárd euró értékben, ezzel kb. négyezer új állást teremtve a következő években.¹¹

Az import korábbihoz hasonló erős növekedésével középtávon valószínűleg nem kell számolni, mert annak az alapja az építőipari boom volt. A spanyol építőipar aránya a GDP-ben 12,5%-ról 5% alá esett vissza a válság következtében (Morgan Stanley, 2013). Mindazonáltal, a növekvő beruházás, termelés és export importigénnyel is jár, tehát várható a behozatal bizonyos mértékű emelkedése. A globális értékláncokon belüli termékmozgások alapján a különböző alkatrészek importja már eddig is fontos volt. Egyébként az Unión kívüli spanyol importban jelentős és növekvő arányt (44%-ot) képviselnek a kőolaj és földgáztermékek, Spanyolország jelentősen függ a külföldi energiaforrásoktól.

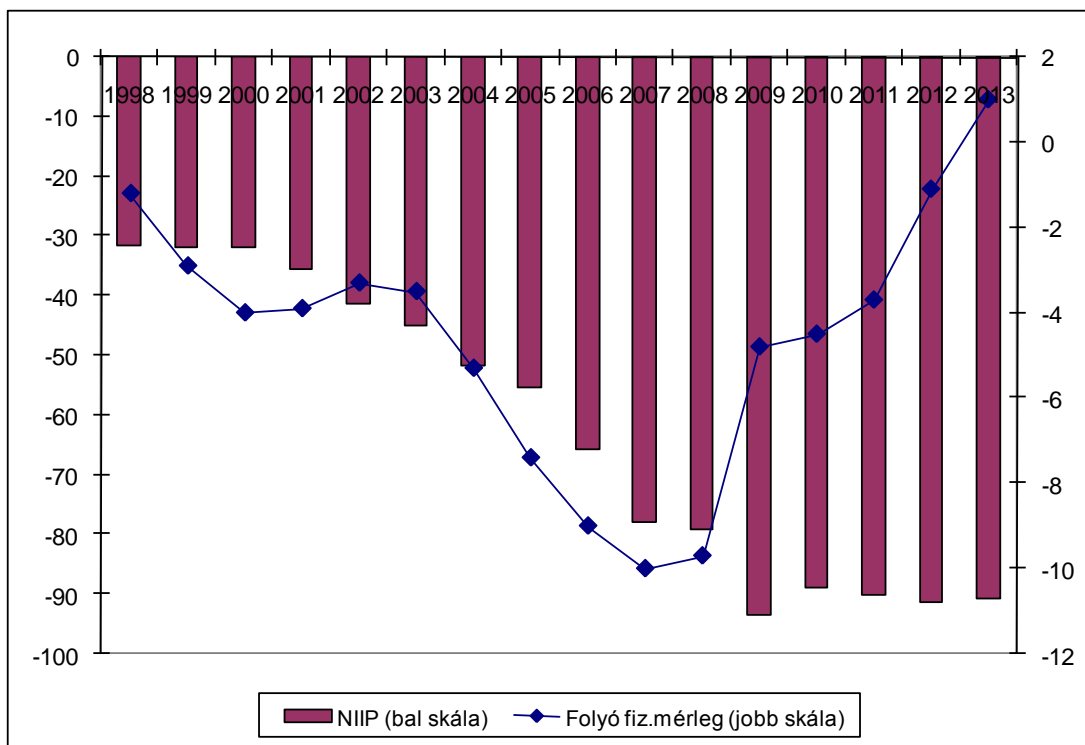
Az kivitel erősödése hozzájárul (becslések szerint mintegy 60%-kal¹²) a folyó fizetési mérleg látványos javulásához (3. ábra). 2007-ben még rekord méretű, a GDP 10%-ét kitevő deficitet regisztrált a spanyol folyó fizetési mérleg, s 2013-ra már többlet keletkezett (amire két évtizede nem volt példa). A korábbi évtizedekben háromszor is volt már példa a folyó fizetési mérleg hiány visszalendülésére (1977, 1983, 1992), de ez alkalmakkor egyrészt jóval kisebb hiányról volt szó (a GDP 2-4%-a) másrészt a javulás a pezeta leértékelésének következménye volt (IMF, 2013).

¹¹ A Ford például bezárja belga és angol üzemait és a valenciai üzemébe telepíti több típus gyártását.
<http://www.madridemprende.com/index.php?q=firme-apuesta-por-espaa-en-2013-por-parte-del-sector-automovilastico-internacional>

¹² http://lacaixaresearch.com/detail-news?lastnewsportal_articleData=166656%2C10180%2C1.1

Mint említettük, a nettó nemzetközi befektetői pozíció (NIIP) még mindig erősen negatív, s ez sérülékennyé teszi az országot a külső sokkokra és a befektetői hangulatra. Ha a folyó fizetési mérleg tartósan pozitív tudna maradni, akkor a NIIP is javulni tudna. Mindehhez azonban a hazai versenyképesség javulását fenn kell tartani, az exporttermékek körét nem ártana bővíteni, s a külső piaci konjunktúrának is kedvezően kell alakulnia. 2013 végén mindenesetre a kivitel kissé veszített lendületéből, mivel az EU-n kívüli régiókban a kereslet visszaesett (BBVA, 2014). Ezt a turizmusból származó bevételek egyelőre kompenzálni tudták. 2013-ban rekordszámú (60,6 millió) turista érkezett az országba, s ezzel Spanyolország a világ harmadik legkedveltebb célpontja volt.¹³

3. ábra: A nettó befektetői pozíció és a folyó fizetési mérleg alakulása

Forrás: Eurostat

2013 végén a spanyol kivitel növekedési üteme némileg lassult, a feltörekvő piacok keresletének csökkenése miatt. Az euró árfolyamának erősödése sem hatott általában kedvezően a spanyol exportra.

A következőkben a spanyol válság egyik legproblémásabb területét, a bankrendszer helyzetét mutatjuk be.

¹³ Az első Franciaország (83 millió látogató) és USA (67 millió).
http://economia.elpais.com/economia/2014/01/21/actualidad/1390296776_081511.html

Bankrendszer

Mivel a spanyol bank- és takarékpénztári rendszer jelentősen részt vett az olcsó hitelezésben a gazdasági boom idején, a válság itt komoly problémákat okozott. A vidéki takarékszövetkezetek rendszerét és működését át kellett alakítani. 2009 júniusában létrehozták a Bank-Átszervezési Alapot (FROB, Fondo de Reestructuración Ordenada Bancaria), ami 9 milliárd euró tőkével indult (ezt később felemelték 15 milliárdra). Az Alap feladata a működésképtelen intézmények átvétele és a takarékpénztárak fúzióinak segítése (Éltető, 2012). A válság elhúzódását nehezen viselték a bankok, többen állami megmentésre szorultak. 2012 elejére nyilvánvalóvá vált, hogy a spanyol kormány önerőből már nem tudja a bankok kellő feltőkésítését megoldani.

A spanyol bankrendszer az EFSF (később ESM¹⁴) –en keresztül pénzügyi segélyprogramban részesült. Spanyolország hivatalosan 2012 júniusában kérte a pénzügyi segítséget, s kapott egy 100 milliárd eurós hitelkeretet. A hitelezés feltételeit „Memorandum of Understanding” –ben rögzítették, s teljesítését szabályos időközönként ellenőrzik. A Memorandum négy csoportba osztotta a spanyol bankokat: a 0. csoportba tartoznak azok, akikkel nincs teendő, az 1. csoportba azok, akiket már addig államosítottak¹⁵, a 2. csoportba azok a bankok tartoznak, akiknek tőkeinjekcióra van szükségük, de magán úton, a piacról ezt nem tudják beszerezni és a 3. csoportba azok, akiknek szintén tőkére van szükségük, de állami segítség nélkül ezt a piacon meg tudják szerezni.

Az első részletet, 39,468 milliárd eurót 2012 decemberében utalt át az EU az 1. bankcsoport feltőkésítésére és az állami eszközkezelő részére. A második, mindössze 1,865 milliárd eurós összeget 2013 februárjában kapta meg Spanyolország a 2. bankcsoport feltőkésítésére. Összesen Spanyolország tehát 41,3 milliárd eurót használt fel a keretből, átlag 12,5 éves lejáratú hitelek formájában. Mivel a hitelt kezelő FROB állami szerv, ez az ESM hitel a spanyol államadósságot növeli (a GDP 4 százalékával), kamatai pedig az éves államháztartási hiányba számítanak bele¹⁶. 2013 decemberében került sor a pénzügyi segélyprogram ötödik felülvizsgálatára, értékelésére, s ezzel a program le is zárult.¹⁷ Az IMF és az EU is pozitívan értékelték a spanyol bankkonszolidációt, a Memorandum teljesítését és a bankfelügyeletet. Az értékelések szerint a pénzügyi stabilitás javult és a befektetői bizalom nőtt.

A Memorandum írta elő a külső eszközkezelő vállalat létrehozását is, ami egyrészt megszabadította a bankokat nem teljesítő hiteleiktől, másrészt az ingatlanpiaci árakat alkalmazkodásra kényszerítette. 2012 novemberében jött létre tehát a „rossz bank”, vagyis az állami eszközkezelő, a SAREB. Az eszközkezelő intézmény legfeljebb 15 évig állhat fenn, s az állami részesedés (FROB) aránya benne 45 százalék, a többi részvényesek tulajdona. (Mivel ideiglenes és többségében magánintézmény ezért a SAREB pénzügyi tevékenysége (hiánya) nem számít bele az államadósságba¹⁸). Ide csoportosították át az 1. és 2. csoportba sorolt bankok ingatlanokkal kapcsolatos 200 ezer db „rossz” vagyoni eszközét, összesen 51 milliárd euró transzferáron. Ezekért cserébe államilag garantált, 1-3 éves lejáratú

¹⁴ Európai Pénzügyi Stabilitási Eszköz illetve Európai Stabilitási Mechanizmus

¹⁵ BFA/Bankia, Caixa Catalunya, NCG Banco, Banco de Valencia

¹⁶ Lásd az Eurostat 2012 júniusi állásfoglalása:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/INFONOTE_SPAIN/EN/INFONOTE_SPAIN-EN.PDF és Banco de Espana (2013b).

¹⁷ www.esm.europa.eu/assistance/spain

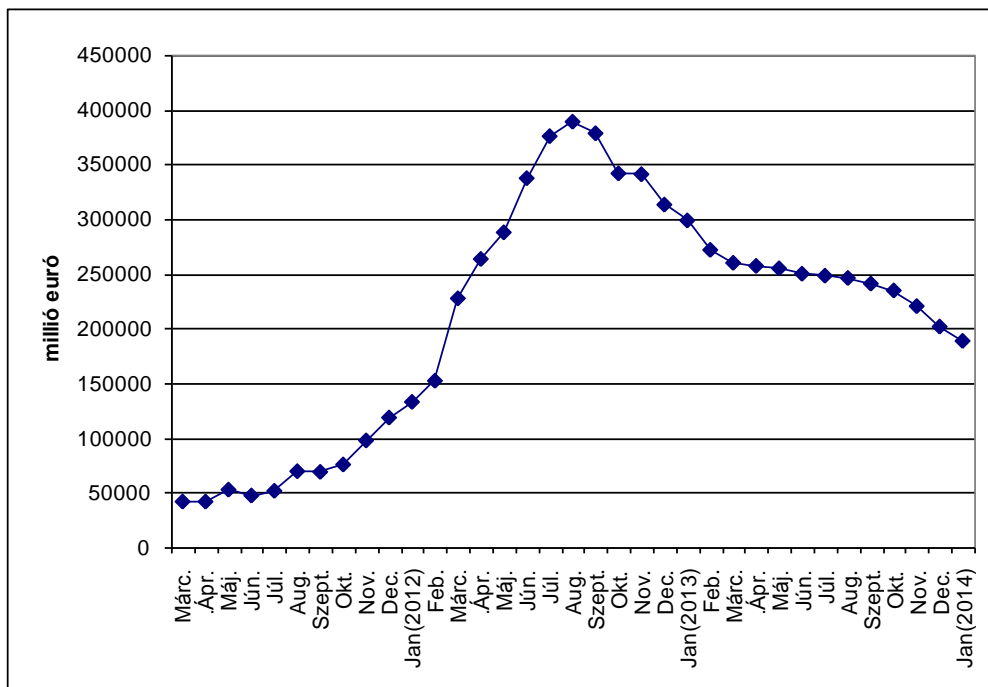
¹⁸ <http://www.abc.es/economia/20130403/abci-eurostat-confirma-sareb-afectara-201304031635.html>

kötvényekkel fizetett az Eszközkezelő. A vagyoni eszközöket értékesíteni (köztük mintegy 76 ezer lakást) hatalmas feladat.¹⁹ 2013 során a SAREB működésének rendezésével (kötvények kibocsátása, tőkeinjekció, üzleti terv, a vagyontranszfer rendezése) volt elfoglalva és az értékesítés lassan indult el. A piaci ingatlanárak és a kereslet nyomottak maradtak. Az évet, mint várták is, veszteséggel zárta az Eszközkezelő.

A befektetői bizalom időközben valóban visszatért, külföldiek ismét vásárolnak állampapírokat. Az intenzív feltökésítés, átszervezés és portfólió tisztítás következtében a spanyol bankrendszer most „egészségesebb” mint több más Uniós országé. Az EU negyedik legnagyobb bankszektoráról van szó (UK, Németország és Franciaország után), ami a 28 tagállam banki eszközállományának 10%-át birtokolja (Carbó-Rodríguez, 2014).

Az Európai Központi Bank szerepe meghatározó volt a spanyol bankrendszer stabilizálásában. 2012 szeptember elején az OMT (Outright Monetary Transactions) program bejelentésével az EKB gyakorlatilag a spanyol bankrendszer mögé állt. Ez egy kötvényvásárlási program volt korlátlan felső határral egy és három éves lejáratú állampapírokra. Ez a bejelentés volt az, ami igazán pozitívan hatni tudott a spanyol államadósság külpiazi finanszírozhatóságára. 2012 közepén a spanyol bankrendszer jelentős tőkeinjekciókat (likviditási hitelt) kapott az EKB-tól, ami aztán fokozatosan csökkent. 2014 elejére a hitelezés már visszaállt a két évvel korábbi szintre (4. ábra). Mindehhez az is hozzájárult, hogy az utóbbi időben a spanyol bankok hitelfelvételi feltételei a nemzetközi piacokon javultak.

4. ábra: A spanyol bankrendszer nettó kölcsönei az Európai Központi Banktól

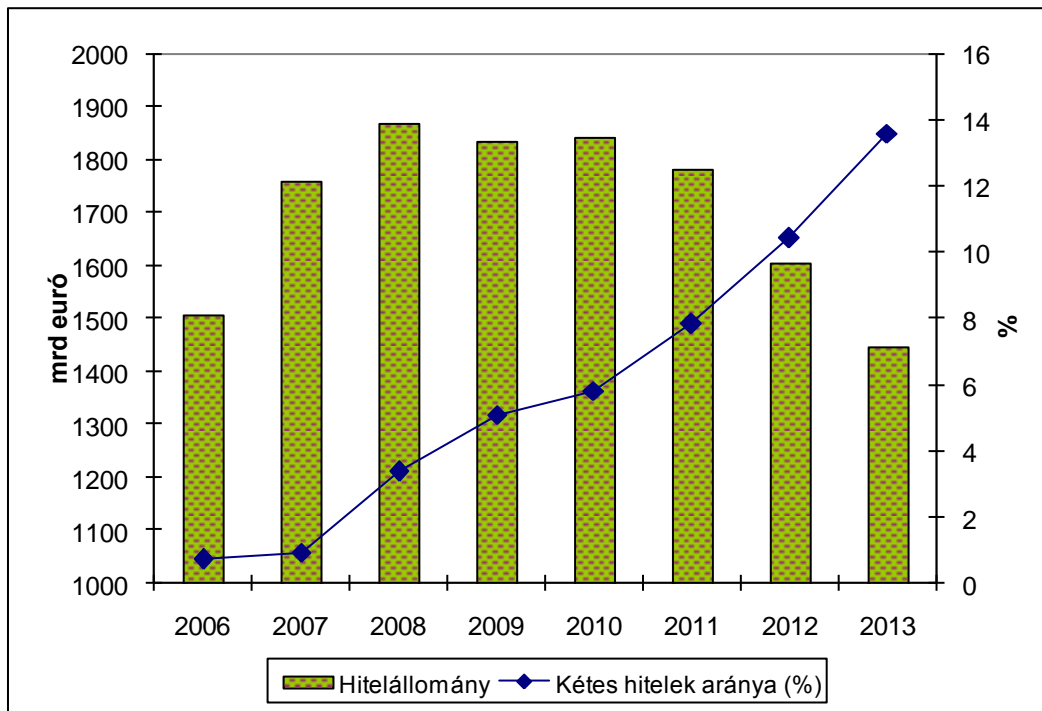

Forrás: Banco de España

¹⁹ http://economia.elpais.com/economia/2013/08/16/actualidad/1376654310_243909.html

A spanyol bankrendszer kétes hiteleinek aránya 2007 után drasztikusan megnőtt (2013 végére 13,6%-ra, 5. ábra) ugyanakkor 2011 után jelentősen csökken a bankok, hitelintézetek hitelezési tevékenysége. E mögött az áll, hogy a spanyol bankok egyrészt óvatosak, és egyre nagyobb tartalékokat kell képezniük, másrészt a gazdaság pangása és a magas munkanélküliség miatt a hitelek iránti igény is csökken. Továbbá a 2012-13 közötti hitelállomány csökkenés felét az okozta, hogy az 1. és 2. banksoport eszközei átkerültek az Állami Eszközkezelőhöz (SAREB). A kétes hitelek arányának növekedése részben az összes hitelállomány jelentős csökkenésének is köszönhető (Banco de España, 2013), valamint szerepet játszik benne a spanyol jegybank szabályozása. 2013 szeptemberétől ugyanis szigorúbb minősítési és tartalékolási szabályok léptek életbe és így 21 milliárd eurónyi hitelállomány átminősült kétesnek (ez kb.10%-nyi növekedést okozott). A bankok fedezeti rátája (hiteltartalékok/nem teljesítő hitelek) ugyanakkor javult (IMF, 2014).

5. ábra: A spanyol bankok és egyéb pénzüzetek összes hitelállománya (mrd. euró, bal skála) és ebből a kétes hitelállomány (százalék, jobb skála)

Forrás: Banco de España

A bankszektoron kívül a magánszféra és a vállalati szféra is jelentősen eladósodott (a két szektor adóssága együtt a GDP 207%-ára rúg)²⁰. Ennek a felhalmozott adósságnak a csökkenése folyamatban van, de hosszadalmas és gátolja a gazdaság növekedését, a fogyasztások és beruházások fellendülését. A lakásárak nagyot zuhantak, a 2008-as csúcshoz képest 30 százalékkal kisebbek a négyzetméter-árak, de még további esés várható. 2000

²⁰ Morgan Stanley (2013) p. 24.

elején 856 euró volt a lakások négyzetmétere, a csúcson 2008 elején 2101 euró, 2013 végén pedig 1495 euró, ami a 2004-es szintnek felel meg.²¹

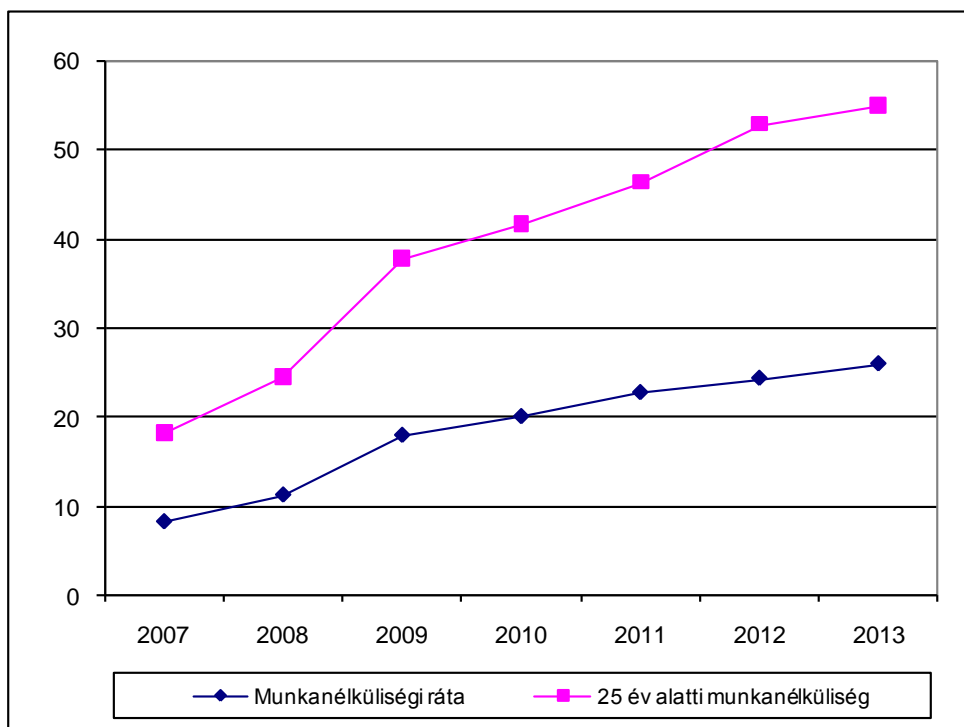
A bankok többsége nem termel profitot, hagyományos hitelezői tevékenységük gyenge. A belső piacon alacsony a lakossági (és vállalati) hiteligeny, a külső, feltörekvő piacok gyengülése pedig kihathat az ottani kintlevőségekre, profitra.

A bankrendszeren kívül a munkaerőpiac is súlyos minőségi és szerkezeti problémákkal terhelt.

A munkaerőpiac helyzete

A magas munkanélküliségről Európában már mindenkinek Spanyolország jut eszébe. A válság kirobbanása után látványosan és gyorsan ugrott meg a munkanélküliek aránya 20% fölé, s a 2013-as adatok szerint már 26,03% volt. Ez azt jelenti, hogy jelenleg közel 6 millió ember munkanélküli Spanyolországban. Csökken az aktív népesség aránya is (2011 óta 400 ezer fővel, jelenleg 22,6 millió), van, aki kivándorol, vagy felhagy a munkakereséssel.

6. ábra: A munkanélküliség alakulása a válság éveiben

A fiatal (25 év alatti) munkanélküliségi ráta nagyon magas, 55%-os. Pontosabban ez azt jelenti a statisztikai hivatal adatai szerint, hogy 2013 végén 889 ezer fiatal nem talált munkát abból az 1 millió 600 ezerből, aki aktív. Ugyanakkor 2 millió 800 ezer nem aktív, vagyis

²¹ <http://www.fomento.gob.es/BE2/?nivel=2&orden=35000000>

tanuló fiatal van ezeken felül az országban (tehát az összes fiatal spanyol mintegy 20 százaléka az, aki nem tanul és nincs munkája)²². Ez a „NEET” (Not in Education, Employment or Training) réteg jelentősen nőtt a válság következtében (2007-ben még 14% volt az arányuk) és az alacsony iskolai végzettségűek a legsérülékenyebbek közülük (Alegre-Todeschini, 2013). OECD összehasonlításban ez a magas NEET-arány összefügg a spanyol munkaerőpiac sajátosságaival, a rövid idejű szerződésekkel és a korai iskola-elhagyók magas számával (Wölfl, 2013, Dolado et.al., 2013). A spanyol 16-24 évesek kétharmada határozott idejű szerződésekkel dolgozik, ha egyáltalán felveszik, miután kikerül az oktatásból. Nem ritkán 3-5 év is eltelik, mire munkát találnak a végzett diákok. Képességeik sokszor nem felelnek meg a vállalatok igényeinek. A korai iskola elhagyók aránya a válság előtt tartósan 30% volt, s a válság következtében 25%-ra csökkent, de még ez az arány is több, mint kétszerese az európai átlagnak (Dolado, et.al.2013).

Igen magas, 59% a hosszú távon munkanélküliek aránya, vagyis azoké, akik több, mint egy éve nem találnak munkát. Ezek fele alacsony képzettségi fokú és 35 százalékuk 45 év fölötti²³. Ez a munkavállalási perspektívák szempontjából igen negatív tényező. A tapasztalatok szerint minél hosszabb ideig munkanélküli valaki, annál nehezebb az újbóli munkába állás. A rövid ideje munkanélküliek sokkal nagyobb eséllyel találnak állást, mint azok, akiknek régóta nincs munkájuk, motivációjukat veszítik, belefáradnak és tudásuk is elévül (González-Segales, 2012). A „humántőke” minősége így romlik, ami az egész ország versenyképességére is kihat. A sokáig tartó munkanélküliség csökkenti a családok jövedelmét, vásárlóerejét, negatívan hat a belső kereslet alakulására, a társadalom szociális és pszichológiai helyzetére.

A munkanélküliség tekintetében nagyok a különbségek az egyes autonóm régiók között. Andalúziában 36 százalékos, Baszkföldön pedig 15 százalékos a munkanélküliség. A régiók között hagyományosan kicsi a munkaerő áramlás, mobilitás. A szerződéseken belül a helyváltoztatással járók aránya (mobilitási ráta) 11,3 -12,5% között mozog²⁴. A 17 régió közül öt fogad több munkást, mint ahányan eltávoznak onnan (Madrid, Katalónia, Baleári szigetek, Baszkföld, Navarra). A mobilitást a saját tulajdonú lakások számának megnövekedése is gátolta a válság kitörése előtti években.

Mint köztudott, a spanyol munkaerőpiacon a határozatlan idejű dolgozók mellett egyidejűleg létezik a határozott időre felvett, könnyen elbocsátható dolgozók rétege (Éltető, 2012). Ez a duális munkaerőpiac káros a termelékenységére, a rövid időre felvetteket nem képzik tovább a vállalatok, nagy a munkaerő rotációja. A 2008-as világgazdasági válság és a spanyol építőipari „buborék” kipukkadása miatt rengeteg ember került az utcára. A fix szerződéses réteget érintették elsősorban a válság miatti leépítések, hiszen, ha a béralkukkal védett dolgozók bérei nem csökkenhetnek, akkor a „védtelen” réteg elbocsátásával tud a vállalat reagálni a válságra.

²² http://economia.elpais.com/economia/2014/01/23/actualidad/1390463734_055893.html

²³ <http://www.fedeablogs.net/economia/?p=34286>

²⁴ http://www.sepe.es/contenido/observatorio/mercado_trabajo/2274-2.pdf

2012 februárjában a spanyol kormány újabb átfogó munkaerőpiaci reformot fogadott el²⁵. Az elfogadott reformcsomag több területet érintett (Éltető, 2012).

- Tovább könnyítette a munkaerő elbocsátásának jogi kereteit (pl. évi 45 helyett 33 nap végkielégítés).
- A kollektív béralkukkal szemben prioritást élvez, ha a vállalatnál alakul ki egyezség a munkáltatók és munkavállalók között. A munkáltatók egyoldalúan bevezethetnek bizonyos változtatásokat a munkakörülményekben.
- Kimondta az egy évnél régebben alkalmazottak képzéshez való jogát, a képzéseket „számlán” gyűjtheti a dolgozó. Létrehozta a „képzési és tanoncszerződést”, a fiatalok felvételének ösztönzésére, a korhatárt 30 évre növelik.
- Új határozatlan idejű szerződést hozott létre az egyéni és kisvállalkozók (50 foglalkoztatott alatt) támogatására, akik adókedvezményt, illetve TB-járulék kedvezményt kapnak, ha fiatalokat, munkanélkülieket, vagy nőket alkalmaznak (olyan ágazatokban, ahol kevés a női dolgozó).
- Korlátozta az egymás utáni határozott idejű szerződések kötését ugyanazon dolgozónál maximum 2 évre.
- Könnyítette a részmunkaidő és a távmunka feltételeit és a munkavállalók térbeli és időbeli mobilitását.
- Korlátozta a pénzügyi intézetek és az állami közalkalmazottak végkielégítéseit.

Két év telt el a reform bevezetése óta, s ugyan ez nem túl hosszú idő, de már lehet néhány szempontból értékelni az eredményeket. A spanyol kormány felkérésére az OECD is készített egy első értékelő tanulmányt (OECD, 2013). A tanulmány leírja, hogy a reform hozzájárult ahhoz, hogy a munkaerő költségei csökkenjenek a vállalatok számára, és felhívja ezzel kapcsolatban a figyelmet a munkabérek egyenlőtlenségére. Ez azt jelenti, hogy a bérek csökkenése főleg az építőipari és szolgáltatási dolgozókat és köztük is a kisebb fizetésűeket érintette, így a jövedelem-egyenlőtlenségek egyre élesednek. Nőtt a határozatlan idejű felvételek száma, főleg a kis és középvállalatok körében (havi átlag 25 ezer új szerződés) de még mindig magas és emelkedő a határozott idejű szerződések aránya (2013-ban 24%).

A 2012-es munkaerőpiaci reform után a részmunkaidős foglalkoztatottság megemelkedett, aminek egy része alulfoglalkoztatottság (teljes munkaidőben szeretne dolgozni, de csak részmunkaidőt talált). Emelkedett a határozott időre felvettek száma is (a 2013-ban kötött szerződések 92%-a ilyen volt), jellemzően a spanyol munkaerőpiacra, ami általában ezen keresztül alkalmazkodik. Éppen ezt tartják a reform egyik legnagyobb hiányosságának, hogy a határozott idejű szerződéseket szinte érintetlenül meghagyta, fenntartva a munkaerőpiac dualitását (Fernández Kranz, 2014).

A reform nem szüntette meg a munkaerőpiaci dualitást. Ugyan a 41 féle szerződés-típus helyett már csak 5 féle létezik, de továbbra is megmaradt a határozott és határozatlan időre felvettek elkülönülése.

Az Európai Bizottság 2013 novemberében már jelezte, hogy Spanyolországban a munkaerőpiaci reform újabb verziójára lesz szükség.²⁶ Az aktív munkaerőpiaci lépések, a szerződéses és képzési dualitás terén további lépésekre van szükség. A korábbi intézkedéseket

²⁵ A nyolcvanas évek óta ez már a kilencedik munkaerőpiaci reform volt.

²⁶ http://economia.elpais.com/economia/2014/01/16/agencias/1389846822_179964.html

kell pontosítani, egyszerűsíteni és tovább felxibilizálni. Brüsszel nem elégedett a hosszútávú munkanélküliség csökkentésére tett lépésekkel, a Munkaügyi Központok hatékonyságának javítását várja, és például javasolja a mostani 17 regionális helyett egyetlen Munkaügyi webportál létrehozását, ahol az állásajánlatok közül válogatni lehet²⁷.

Várható tehát, hogy további reformlépések szükségesek a munkanélküliség problémáinak kezelésére.

Zárszó

A nemzetközi válság súlyos és elhúzódó hatásai nyomán világossá vált, hogy Spanyolország modellváltás előtt áll. A korábbi, olcsó hiteleken és az építőiparon alapuló gazdasági növekedés nem tartható fenn tovább. A szinte minden területet érintő recessziót úgy tűnik egyedül a külgazdasági szektor vészelte át valamennyire, a spanyol kivitel töretlenül jól teljesít. Jelenleg tehát az export-alapú növekedési modell az, ami adódik, legalábbis középtávon. Hosszabb azonban távon kérdéses, hogy ez lesz-e az igazi alap, amire a spanyol fejlődést építeni lehet. Több bizonytalansági tényező is felmerül ezzel kapcsolatban. A spanyol kivitel belső és külső tényezők miatt is sérülékeny. A belső tényező azt jelenti, hogy a termék és vállalati szerkezet egyelőre meglehetősen koncentrált, viszonylag kevés számú nagyvállalat adja a kivitel zömét. A külső tényező pedig egyrészt a külpiaci kereslet illetve az EU-n kívüli feltörekvő piacok dekonjunkturája, másrészt az euró felértékelődése. Továbbá az sem valószínű, hogy a kivitel, illetve az exportkapacitás bővítése elegendő munkahelyet tud teremteni ahhoz, hogy a kiugróan magas munkanélküliségi rátát legalább a felére le lehessen szorítani.

Ez az a tényező, ami az elkövetkezendő években a legnagyobb gondot okozza majd. A bankrendszer szanálása már nagyjából megtörtént, a pénzügyi szektor és az államháztartás problémáit lassacskán rendezni lehet, de a magas munkanélküliség hatékony kezelésére egyelőre nem látszik a megoldás.

²⁷ <http://www.fedeablogs.net/economia/?p=34112>

Hivatkozások:

- Alegre, M.A. – Todeschini, F. (2013): The most vulnerable „NEET”s in Spain tend to come from families with the lowest level of education. <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2013/08/12/the-most-vulnerable-neets-in-spain-tend-to-come-from-families-with-the-lowest-levels-of-education/>
- Álvarez, J.A.M.- Figueroa, C.S. – Vázquez P.C. (2014): La economía española, su evolución y escenarios para la recuperación. Instituto de Estudios Fiscales.
- Artus, P (2013): Will Spain become Europe’s „China”? Natixis Flash Economics Economic Research no. 727, October
- Banco de España (2013): Financial Stability Report. 11/2013, November.
- Banco de España (2013b): Developments in Spanish public debt since the start of the crisis. Economic Bulletin, July-August.
- BBVA (2014): Situación España. Primer Trimestre 2014.
- Carbó V.S – Rodríguez F.F. (2014): The Spanish banking sector: a comparison with its European peers. SEFO – Spanish Economic and Financial Outlook Vol 3. No 1.
- Chislett, W (2013): Spain’s exports: the economy’s salvation. Real Instituto Elcano. ARI no. 47, 4/12/2013.
- Correa-López, M. – Doménech,R. (2012): The Internationalisation of Spanish Firms. BBVA Economic Watch, 7. December.
- Dolado, J.J.- Jansen.M.- Felgueroso,F. – Fuentes A. – Wölfl, A. (2013): Youth Labour Market performance in Spain and its Determinants – a Micro Level perspective. OECD Economics Department Working Paper no. 1039.
- Éltető A (2012): A spanyol adósságválság kialakulása és hatása a válság szabályozásra. Európai Tükör vol 17. no.2. p. 89-108.
- European Commission (2013): Alert Mechanism Report 2014. (13.11.2013.)
- European Commission (2014): European Economic Forecst. Winter 2014. European Economy no.2/2014.
- Fernández Kranz, D. (2014): El mercado de trabajo en España dos años después de la reforma. Cuadernos de Información Económica no. 238 enero/febrero
- Funcas (2014): Panel de Previsiones para la economía española. Enero 2014.
- García-Canal, E. (2013): The international expansion of Spanish firms: Strengths and weaknesses. SEFO – Spanish Economic and Financial Outlook Vol 2. No 6
- Gros, D. (2013): Foreign debt versus domestic debt in the euro area. Oxford Review of Economic Policy. Vol. 29, no. 3. p. 502-517.
- González G.E. – Segales K. M. (2012): EEO Review: Long-term unemployment, 2012 Spain. European Employment Observatory.
- Herce, J.A. (2013): La reforma de las pensiones en España. Cuadernos de Información Económica no. 235 julio/agosto
- IMF (2013): Spain - Country report, selected issues

- IMF (2014): Spain: Financial Sector Reform – Final Progress report. IMF Country Report no. 14/59. February
- López, C. – Jiménez, S (2013): Spain’s public finances: Present situation and future outlook. SEFO – Spanish Economic and Financial Outlook Vol 2. No 6.
- Morgan Stanley (2013): Economics and Banks – The new Spain. Research Report.
- National Reform Programme 2013 Kingdom of Spain
- OECD (2013): The 2012 Labour Market Reform in Spain: A Preliminary Assessment.
- Wölfl, A. (2013): Improving employment prospects for young workers in Spain. OECD Economics Department Working Paper no. 1040.